

YASADIŞI YAYINCILIKTAN TİCARİLEŞMEYE: FRANSA'DA KORSAN RADYOCULUĞUN KISA TARİHİ

Serhat Güney¹

Öz

Bu makale Batı dünyasında 70'li yıllarda doruk noktasına ulaşan gençlik hareketlerinin yedeğinde biçimlenen bir alternatif yayıncılık devrimini odağına alan serimleyici bir medya tarihi çalışmasıdır. Kıta Avrupası'nda 'refah toplumu' paradigmasının çöküşünden kapitalist ideolojinin neo-liberal yeniden yapılandırılmasına uzanan tarih diliminde radyo yayıncılığının geçirdiği dönüşüm sosyo-politik ve kültürel zeminde incelenerek medya politikaları ve regülasyon çıktılarına ışık tutmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Fransa'da biçimlenen korsan radyo fenomeni ele alınarak, özel bir örnek olarak alternatif kamu yayıncılığı anlayışının Avrupa'dakievrimi tartışılmaktadır. Bu analizin bir ileri boyutu demokratik Avrupa ülkelerine özgü kamu yayıncılık sistemlerinin dönüşümünü değerlendirmek ve ticari yayıncılık anlayışının ortaya çıkışına dair gelişmeleri irdelemektir. Bu bağlamda makale öncelikli olarak 70'li yıllardan itibaren Avrupa'daki kamu yayın kurumlarının içine düştüğü bunalımı ele almaktadır. Bunu Fransa'daki korsan radyo hareketinin tarihsel bir dökümü izlemektedir. Tarihsel perspektifi takiben yasal süreçler ve oluşan yeni atmosferde korsan radyo hareketinin fikrinsel ve kurumsal zemininin hangi yöne kaydığı tartışılmaktadır. Makalenin en temel bulgusu, korsan radyoların yasal çerçeveye kavuştuktan sonra kurumsal açıdan gelişme gösterdikleri ama muhalif perspektifleriyle katılımcı yapılarını yitirmeye başladıkları yönündedir. Bu durum zaman içinde derneksel radyoların (yasal süreç sonunda korsan radyolara verilen statü) büyük bölümünün ticari yayın formatını tercih etmesiyle sonuçlanan bir süreçtir.

Anahtar Kelimeler: Radyo, korsan yayıncılık, France, derneksel radyo

FROM ILLEGAL BROADCASTING TO COMMERCIALIZATION:A BRIEF HISTORY OF PIRATE RADIOS IN FRANCE

Abstract

This paper is an expositive media history study which focuses on an alternative broadcasting revolution going parallel with the youth movement of 1970's in the Continental Europe. It tries to shed light on a short term historical period of a close past between the collapse of 'welfare society' and the reborning of capitalism in the form of 'neo-liberalism'. The transformation of radio broadcasting is being evaluated with a sociopolitical and cultural perspective in the context of the given period, along with the emerging legal reflections and the regulative outcomes in European countries. In this context, this paper treats the phenomenon of Pirate Radio movement in France as a specific example in terms of the concept of alternative public broadcasting. Further step of the analysis is to examine the transformation of the public broadcasting systems in Europe and the emergence of the commercial broadcasting. In this framework, the study discusses at the first hand the crisis of public broadcasters in the Continental Europe since 1960's, followed by an historical exposition of pirate radio movement in France. After the historical perspective, legal process and its outcomes are being exposed along with projection of the way where pirate radios have channeled during this regulative turn over. One basic finding of this study is that after being surrounded by legal boundries, pirate radios have developed in terms of institutionalisation while losing their opponent and participative characteristics. This process has ended with commercialisation of most of the community radios (the term they use after the regulation of the scene).

Keywords: Radio, pirate broadcasting, France, associative radio

1. GİRİŞ

II. Dünya savaşı sonrasında sosyal ve ekonomik anlamda köklü yarılmalara maruz kalan batı toplumlarının yeniden bir araya gelmesinde Avrupa'daki kapitalist devletlerin sosyo-ekonomik ve kültürel alana etkin biçimde müdahalesi önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte, savaş sonrasında 70'li yıllara kadar başarılı bir biçimde varlığını kurumsallaştıran refah toplumunda özellikle 68 öğrenci hareketleriyle ortaya çıkan hoşnutsuzluklar, tam da refah

¹ Doç. Dr. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi, sguney@gsu.edu.tr

devletini yaratan bu müdahaleci politikaların kendisini hedef almaktadır. Devletin merkezi-bürokratik yapısı, insana karşı kayıtsızlığı ve biçimlendirici, seçkinci tavrı tepkilerin çıkış noktasını oluşturmaktadır (Pekman, 1997:27). Bu toplumsal tepkiler hareketli bir politik ortamı da beraberinde getirmiştir. Feminist ve çevreci hareketlerden, anarşist akımlara kadar uzanan bu çeşitlilik Avrupa'lılar için politik bakımdan kayıtsızlığın yerini katılımın aldığı ve toplumda yeni ayrışma ve arayışların ortaya çıktığı bir dönemin ürünü olarak ele alınabilir (Pekman, 1997:27). Bu yıllarda gençlik hareketleri üzerine yapılan çalışmalarda, özellikle sol kesimden düşünürlerin sözünü ettiğimiz arayışları toplumsal dönüşüm habercisi olarak ele aldığını görmekteyiz (Marcuse, 1967). Örneğin Hodkinson'a (2007) göre 70'lerde ortaya çıkan muhalif hareketler kolektif bir altkültürel isyan niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, yerleşik toplumsal yapılara ve kurumlara karşı özellikle gençlik kesiminde yükselen bu muhalif hareketinin yayıncılık alanındaki yansımalarını ele almaktadır. Kıta Avrupasında'ki yerleşik yayıncılık geleneğine karşı korsan yayıncılık şeklinde tezahür eden bu itiraz pratiğinin kamu yayıncılığı karşısında elde ettiği mevzi ve bu zeminde biçimlenen paradigma değişiklikleri metnin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa'da yayıncılık alanının yapısal ve hukuksal anlamda yeniden biçimlenmesinin prototiplerinden birisi olarak görülebilecek Fransa deneyimi örneği analiz edilmektedir.

2. Kamu Hizmetinin Bunalımı: Yayıncılık Alanında Özgürlükçü Talepler

70'li yıllarla birlikte Avrupa'nın birçok ülkesinde, kıtanın geleneksel yayın sistemini oluşturan kamu hizmeti yayıncılık modelinin çökmeye başladığına ve yeni aktörlerin, yeni bir yayıncılık felsefesiyle bu alanda etkin bir rol oynamaya başladığına tanık olunur. Bu yeni yayıncılık anlayışı genel olarak kâr ve rekabet gibi, daha önce bu geleneğindedir tutulan kavramların ön plana çıkması biçiminde ve uluslararasılaşma ve küresel rekabetin yayıncılık üzerinde etkin bir rol oynamaya başlaması; yayıncılığın giderek bir 'hizmet' olmaktan çıkarak 'iş'e dönüşmesi çerçevesinde tarif edilmektedir (Pekman, 1997:1). Bu bağlamda özelleşme süreci, bugün toplumsal yaşantımızı büyük ölçüde belirleyen iki temel paradigmanın; medya ve pazar paradigmasının etkisinin altında biçimlenen, 'yayıncılığın ticarileşmesi' olgusuyla birlikte ele alınmaktadır (Ramonet, 1997:9). Bununla birlikte, kamu yayın tekellerinin çöküşü ve giderek kültür alanının iktisat alanının içine çekilmesi sürecinin ilk adımını oluşturan itici unsurlardan birisi olarak bireylerin kendilerini ifade edebilme ve iletişim sürecinde edilgen durumdan çıkıp etkin duruma geçme isteğinde anlamını bulan özgürlükçü toplumsal taleplerden de söz etmek gerekir (Cankaya, 1997:88). İletişim alanı söz konusu olduğunda bu özgürlükçü talepler, Avrupa'nın birçok ülkesinde yakasını politizasyondan bir türlü kurtaramamış olan kamu yayın tekellerine duyulan tepkilerde somutlaşmaktaydı. Kamu hizmeti yayıncılık modeli paternalist ya da elitist bir iletişim modeli olarak örgütlenmişti. Bu modelin 'seçkinci' olarak nitelendirilmesinin en önemli sebeplerinden birisi, yayın kurumlarının kendilerini toplumun dışında ya da üstünde bir yerlere, toplumu eğiten bir kurum konumuna yerleştirmiş olmasıdır (Mutlu, 1999:24). Kamu yayın kurumları bir anlamda, toplumdaki egemen grupların, kendi yüksek beğeni standartlarını ve hayat görüşlerini toplumun geri kalanına genel doğru olarak kabul ettirme arayışında ifadesini bulan bir tür kültürel liderlik savaşının ideolojik aygıtları olarak yapılandırılmaktaydı. Bu yapılar her ne kadar, 'kamu hizmeti yayıncılık modeli' adı altında anılıyor olsa da, tek yönlü göndermeye dayanan bu tip bir iletişim modeli kamu toplumuna değil, kitle toplumuna özgü bir haberleşme biçimidir. Kitle toplumunda kamu kendisine verilenin alıcısı konumundadır ve kamu yayıncılığı bu kitleyi belli yönde davranmaya, hissetmeye ve düşünmeye ikna etme amacından yola çıktığı sürece özgür bir kamusal alan olarak demokrasiyi büyütme ve genişletme amacından uzaklaşacaktır. Nitekim çoğaltmaya dayalı kitlesel iletişim, herkese seslenebilecek genel geçer değerlere yönelmeyi gerektirdiğinden, insanların yaşam deneyimlerinin basite, en aza indirgenmesi gibi bir sorun ortaya çıkacaktır (Türkoğlu, 2003:97). Böyle bir durum, kişilerin düşünce ve kanaatlerini eşit koşullarda ifade edebildikleri, iletişim araçlarının da canlı bir tartışma

ortamının oluşmasına katkıda bulunduğu demokratik bir kamu toplumu idealinden uzaklaşmak demektir. Kıta Avrupası'nın refah devleti kavramı üzerine inşa edilen toplumsal ve kültürel yaşamın çözülmeye başlaması 1970'lerin en önemli gündem maddesi olmuştur. Bu gündem, kamu hizmeti yayıncılık kurumlarını da içine alan tüm paternalsit yapıları (aile ve din gibi) saldırı içeriğiyle beslenen çalkantılı bir dönemin habercisidir. Bu nedenle, alternatif yayıncılık anlayışının ilk örneklerinin daha 1950'lerde ortaya çıktığı eğitsel/kültürel Latin Amerika radyoculuğu ile (Roncaglio, 1995; Barnard, 2000; Fraser & Estreda, 2001) ya da gelişmeci/ilerlemeci yönüyle bilinen Afrika (Bosch, 2006) deneyimiyle karşılaştırıldığında; veya geç dönem Asya tipi topluluk yayıncılığıyla (Bear, 1983; Sarabia, 2001) kıyaslandığında, kıta Avrupası'nda patlayan korsan radyoculuk, güçlü bir protest taban hareketine bağlanmaktadır. Latin Amerika'da daha çok eğitsel ve kültürel eğilimlerin ön plana çıktığı bir alternatif radyoculuk deneyiminden söz etmek mümkündür. Bunun yanı sıra, toplumsal adaletsizlikler, siyasal çatışmalar ve devrimci eğilimlerin gücü bu bölgede emek hareketinin ve devrimci güçlerin seslerini taşıyan politik kimlikli bir radyonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna demografik yapının önemli bileşenlerinden olan yerli topluluklara hitap eden radyoları da eklemek gerekir. Asya ve Afrika'da ise az gelişmişlik ve sömürge geçmişinin yarattığı toplumsal çelişkilerin belirleyici olduğu bir alternatif yayıncılık deneyiminin öne çıktığını söyleyebiliriz. Burada alternatif radyonun görevi toplumsal gelişme ve dönüşüm çizgisinde tanımlanmış ve daha ziyade uluslararası kuruluşların gözetimi altında biçimlenmiştir. Afrika'da kırsal nüfusun yoğun olduğu bölgelerde faaliyet gösteren radyolar, yerel hayatları da kuşatarak kültürel işlevlerle donatılmışlardır. Asya ve Afrika'da alternatif yayıncılık uygulamaları hem Avrupa'ya hem de Amerika'ya göre oldukça geç denebilecek bir dönemde, 90'lı yıllara sarkan bir tarihsel çizgi sergiler. UNESCO gibi kuruluşların desteğiyle biçimlenen bu yapılar literatürde genellikle 'gelişmeci topluluk radyoları' şeklinde anılırlar. Kuzey Amerika'daki korsan yayıncılık hareketinin baş aktörleri ise 'mikro radyolar'dır. Bu radyoların, seslerini duyuramayanlar adına radyo dalgalarını özgürleştirmek yerine pazar mantığını ve ekonomik aklı ön plana çıkaran ve güçlülerle zenginler tarafından haksız bir biçimde el konmuş ve yozlaştırılmış olan radyo dalgalarını kendilerine aitmiş gibi gören ana akım ticari yayıncılık kültürüne açık bir antipati beslediklerini vurgulamak gerekir (Croteau & Hoynes, 2000: 9).

Korsan radyoculuk hareketinin doruk noktasına ulaştığı yıllarda, devlet kontrolündeki yayıncılığa karşı mücadele veren korsan radyoların sayısı binlerle ifade edilmektedir. 'Özgür Radyo (La Radio Libre)' terimi Fransızca kökenli olmakla birlikte hareketin çıkış noktası İtalya'dır. İtalya'da özgür radyo hareketinin geleneksel yayıncılık sistemine karşı ilk ciddi ve sistemli karşı duruşu 23 Kasım 1974 tarihine rastlar. Bu muhalif hareketin odağında *Bologna Radyosu* vardır. Radyo iki hafta süren yasa dışı yayını boyunca bir tanıtım kampanyası yürütür ve haberleşme sisteminin reformu, yayıncılıkta merkezîyetçiliğin reddi ve düşük giderli özgür iletişim gibi konuları gündeme getirir (Faenza, 1989). Bu niceliksel artışın ve hareketin engellenemez yükselişinin nedenlerinden birisi de radyo teknolojisinde transistörlü alıcıların yaygınlaşmaya başlamasıdır. Transistörlü radyolar sayesinde gençler daha özgür bir biçimde bu yayınlara ulaşabilmekte, radyonun ailece dinlenen 'hareketsiz' ve 'eğitici' bir araç olma özelliği, kişiselleştirme ve mobilizasyon özelliğinin ön plana çıkmasıyla değişmekteydi. Fransa'da özellikle muhafazakar kesimlerin tepkisini çeken bu tip yayınlar ve gençlerin denetimsiz bir biçimde, her yerde bu yayınlara ulaşabilmesi bir kültür erozyonu tehlikesi olarak yorumlanmaktaydı (Sabbagh, 1995:83). Aslında bu kaygılar iktidar tarafından da paylaşılmaktaydı ama söz konusu olan 'devlet radyosunu güçlendirmek olunca, hükümet 'çevre radyoları'nı taklit etme yoluna gitti. 1963 yılında Roland Dhordain'in çabalarıyla devlet radyosu yeniden yapılandırıldı ve kısa zamanda çevre radyolarıyla rekabet edebilecek düzeye geldi (Sabbah, 1995:83). Benzer biçimde Avrupa'daki başka bazı kamu yayın kurumlarının da yeni kanallar açarak farklı kesimlere yönelik yayınlara başladığı

görülmektedir. Bu yayınların belli bir boşluğu doldurması ve diğer kanallarla rekabet edebilecek düzeye gelmesi bir yana, iletişim alanında çok sesliliğin temel felsefesi olan, farklı kesimlerin kendi talep ve beklentilerini öncelikle kendilerinin tanımlamalarına olanak sağlayan, 'çoktan çoka' (Topuz [koord.], 1990:62) diye tabir edebileceğimiz iletişim modeline tam olarak karşılık gelmediğini ve çok yönlü haber akışını garanti altına alan çoğulcu bir haberleşme ortamını oluşturamadıklarını söylemek gerekir.

Korsan radyo hareketinin temelinde yayıncılık alanında yurttaşların edilgin durumdan çıkıp etkin duruma geçme arayışının bulunduğunu tespit etmek gerekir. Bu aynı zamanda, devletten bağımsız bir yerel yayıncılık modelinin bir alternatif olarak güçlenmeye başlamasının da ilk adımınıdır. Nitekim, Fransa dışından yayın yapan RTL, Europe 1 gibi çevre radyoları her ne kadar dinleyicisine anlayışlı ve şefkatli davranıp, onun talep ve ihtiyaçlarına karşılık vermek için çaba sarf etse de, özel yayıncılık alanında daha ileri bir adım için gereken toplumsal deneyim yaşanmıştı. 1970'lerin başındaki toplumsal hareketlilik ne devlet radyosunun ne de çevre radyolarının sağlayabileceği ölçüde bir tartışma ve dialog ortamı ihtiyacını görünür kılmıştı. Üstelik başta İtalya olmak üzere Avrupa'da yaşanmakta olan alternatif radyo deneyimi de kamu yayın tekeline muhalefet eden çevrelerde 'özgür radyo' fikrinin radyoculuğun geleceği olduğu inancını uyandırmıştı (Sabbagh, 1995:88).

3. Korsan Radyoların Fransız Devrimi

Fransa'da, kamu yayın kuruluşlarının sürekli olarak yapısal dönüşümlere maruz kaldığı kaotik bir iletişim ortamının varlığından söz edilebilir. Özerklik ve tarafsızlık gibi, kamu hizmeti yayıncılığının teorideki tanımlamalarına kaynaklık eden kavramlar bir türlü kurumsallaştırılamamış, farklı hükümetler yayın kuruluşlarının işleyişine sürekli müdahalelerde bulunarak, iletişim alanının politize olmasına sebebiyet vermişlerdir. Kamu yayın tekeline elinde bulunduran RTF 1964 yılında ORTF olarak isim değiştirmiş, ardından 1974 yılında bu kurum da kaldırılarak yerine farklı hukuki düzenlemelere tabi yedi yeni yayın kuruluşu oluşturulmuştur (Prot, 1998:5-24). Yapılan tüm bu değişikliklerin temel nedeni, özerkliği garanti altına almak suretiyle iletişim alanını çoğulcu ve demokratik bir yapıya kavuşturma arayışındır denilebilir. Diğer taraftan tüm bu değişiklikler Fransa'da kamu yayıncılığının ne denli sorunlu bir alan olduğunun da göstergesidir. Nitekim, ne 1963 yılında devlet radyosunun yeniden yapılandırılması ne de 1964 yılında ORTF'nin kurulması kamu yayın tekeline karşı yükselen muhalefeti durduramamıştır. Sonunda görsel-ışitsel alanın özgürleşmesi temeline oturan çatışma 1968 Mayıs kriziyle had safhaya ulaşmıştır. Öğrencilerin yayın tekeline elinde bulunduran ORTF'ye bakışları, Mayıs 1968'de sokakları süsleyen afişlerin sloganlarında açıkça okunmaktadır: "Radyo yalan söylüyor", "Zehir evimize kadar ulaşıyor", "ORTF, Sahibinin sesi" vb. (Sabbagh, 1995:85).

1970'li yılların sonuna gelindiğinde, Fransa'da özel radyolar kaçak olarak yayınlarını sürdürmekteydiler. Henüz sayıları artmamışken ve yayıncılar diğer radyolar için henüz bir tehdit olarak algılanmazken bir ölçüde tolerans da görüyorlardı. Ama bu yıllarla birlikte, Manş'dan yayın yapan korsan radyoların ve İtalya'daki özgür radyoların çoğalmasıyla Fransa'da 'özgür radyolar'ı yasaklama eğiliminin baş gösterdiğini görüyoruz.

60'lardaki ve 70'lerdeki birkaç geçici deneyimi saymazsak (Bu radyolar arasında en önemlileri Lille Kampüs Radyosu ve Lyon'da yayın yapan Radyo Aktifti. Bu radyolar daha çok belli konulara odaklanıyorlardı. Örneğin Radyo Aktif Creys Malville'de kurulması planlanan Nükleer Santrale karşı mücadele etmişti. Radyo Kampüs ise, 1968 öğrenci olaylarında önemli bir rol üstlenmişti. Yayın güçleri ise oldukça zayıftı.) Fransa'da ilk korsan radyo yayınlarının 1970'lerin sonunda ortaya çıkmaya başladığını söyleyebiliriz

(<http://perso.wanadoo.fr/aymeric.sabine/rlp./partieLhtml>). İtalya'daki modeli takip eden gerçek anlamdaki ilk 'özgür radyo' deneyimi 1977 yılında Radio Vert tarafından gerçekleştirilmiştir (Sabbagh, 1995:87). Bu yayınların çoğunluğu temel olarak devlet tarafından denetim altında tutulan ve ulusal ya da bölgesel kanallarda yer bulamayan politik düşünceleri radyo dalgalarına taşıma amacını güdüyordu ve bir tür özgür düşünce platformu olarak tasarlanmıştı. Bir kısmı ise lokal –bölgesel radyolar olma amacındaydı. Diğer taraftan, özellikle rock ve disko müziği ağırlıklı yayın yapan ticari radyolar da vardı bunların arasında. Bütün bu hızlı ve beklenmedik gelişmelerin sonunda ilk özgür radyolar devlet tarafından baskı altında tutulmaya başladı. Hacizler suçlamalar, kapatmalar birbirini kovaladı. Bununla birlikte, Fransız dinleyicilerin gerçek bir ihtiyacına yanıt veren bu hareket, kolay kolay önü alınamaz bir noktaya gelmişti aynı zamanda. Zaten bu süreçte devlet radyoları, dinleyici kaybettiğinin farkındaydı. Bunun en öncelikli nedenlerinden birisi, Fransa dışından yayın yapan radyolardı. Bunlar arasında RTL, RMC, Europe 1 ve Sud Radyo başta geliyordu. Bunlar kendi dinleyicilerinin beklentilerine yanıt verebilecek daha dinamik ve interaktif bir yayıncılık anlayışını hayata geçirmeye gayret ediyorlardı. Örneğin RTL gençlere yönelik oyunlar düzenliyor ve hediyeler dağıtıyordu. Europe 1 gençler tarafından takip edilen müzik yayınlarına ağırlık veriyordu. Ama bundan da önemlisi, siyasal ve toplumsal alanlarda dinleyicilerin ihtiyaçlarına yanıt verecek tarzda ve olanaklar ölçüsünde katılımcı programlar düzenlemeye çalışıyorlardı. Örneğin Europe 1 'de yayınlanan 'Kampüs' programı, o ana kadar tabu olan uyuşturucu, kürtaj, homoseksüellik gibi konuları tartışmaya açıyordu. Radyolar halka açık yayınları artırma eğilimindeydiler. RTL hergün, dinleyicilerden gelecek olan soruları yanıtlamak üzere düzinelere uzmanı 120 farklı telefon hattının başında hazır bekletiyordu (Sabbagh, 1995:87).

Özgür radyo fikrinin yerleşmeye başlaması ve dinleyicilerin kendi seslerini kendi kanalları aracılığıyla duyurmak için harekete geçmelerinde bu anlayış değişikliği önemli bir zemin oluşturmaktaydı. Kendini kendi radyosu aracılığıyla özgürce ifade edebilme arayışında ilk somut ve etkili adımı 1977 yılında yayına başlayan Radyo Vert'in attığından söz etmiştik. Radyo Vert daha önceki korsan yayıncılık örneklerinde olduğu gibi değil; kendisini kamuoyuna duyurarak başlattı yayını. Yazar Jean-Edern Hallier'in Paris Vosques Meydanı'ndaki apartman dairesinden başlattığı bu yayın Fransa'da radyo yayıncılığı alanında yeni bir dönemin başladığını haber veriyordu. Nitekim Radyo Vert Fransız dinleyicilerin büyük ilgisiyle karşılaştı. Dinleyici sayısı altı ayda 12 milyona ulaşmıştı. Bir lokomotif görevi gören Vert'in ardından korsan radyolar etkisini giderek arttırdılar. Ancak 1978 yılına gelindiğinde devlet de korsan radyolara karşı çeşitli önlemler almaya başlamıştı. Bu önlemler yalnızca baskı, haciz, cezalandırma veya yayınları bozma şeklinde olmuyordu. Özgür radyolar fenomeni karşısında Fransız hükümeti, Radyo France'ı da aktif olarak kullanmayı denedi. Devlet, bu sorun karşısında kendi yayın çerçevesini genişletmek istiyordu (Bu amaçla Radyo France aracılığıyla çeşitli bölgesel radyolar kuruldu. Bunlardan bazıları ; Radyo Mayenne, Frequence Nord, Melun FM (gençliğe yönelik bir radyoydu bu), Radyo 7 ve Radyo Bleue'dür), bunun için 1974 yılında ORTF'nin yerine yedi yeni yayın kuruluşundan oluşan çeşitli bölgesel kanallar kuruldu (Sabbagh, 1995:89).

Kamu yayıncılığı cephesinde bunlar olurken, devlet müdahalesi ve tekel karşısında korsan radyoları bir araya getiren ve yavaş yavaş güçlenen bu yeni radyoculuk dünyasının sorunlarını tartışmayı amaçlayan kuruluşlar da, birer birer ortaya çıkmaya başlamıştı. 1977 yılında kurulan ALO (Association pour la Liberté des Ondes), iktidar karşısında nasıl bir tavır alınabileceğini ve özgür radyoların rolü ve yeni bir yapı konularını tartışmak üzere profesyonel ve amatör yayıncılarla özgür radyo üyelerini bir araya getiriyordu. Mart 1978'de bu kez belli başlı özgür radyolarla bazı sol gruplar, İtalyan Demokratik Radyolar Federasyonunun önerisi üzerine ALO'nun bu alandaki rolünü tartışmak

üzere bir araya geldiler. Bu toplantılarda tartışılan temalar korsan radyo konseptinin temel yönelimlerini saptamak açısından ilgi çekiciydi: özgür erişim, herkese direkt olarak açık ve genelleştirilmiş pratik, hiçbir gruba ve baskın söyleme bağımlı olmamak, geri beslemenin önemi... Devlet tekeli karşısındaki bir diğer önemli oluşum olan 'Ticari Olmayan Özgür Radyolar Ulusal Federasyonu (FNRL, La Federation nationale des Radios libres non commerciales) ise 4 Temmuz 1978'de kuruldu ve 1979'da ALO ile birleşti. Reklam konusu bu kurumlar arasında belli uyumsuzluklara neden olmakla birlikte asıl mücadele alanını oluşturmuyordu. Bu oluşumların ortak paydası devlet tekeline karşı katılımcı ve çok sesli bir iletişim ortamının kurumsallaşması için mücadele vermektir. (Cazenave, 1984:55-56).

Özgür radyoların temelde, ticari amaçlı olmayıp, öncelikle alternatif ve özgür bir iletişim ve haberleşme ortamı olarak örgütlenme eğilimleri, toplumun entelektüel kesimlerinden de güçlü bir destek almalarını sağlamıştı. Devlet yayıncılığının saygınlığını yitirmesi ve devlet tekeli altında sürdürülen yayıncılığın partizanlaşması siyasal bir muhalefeti de beraberinde getirmişti. Sendikal ve siyasal partiler de bu hareketin içine katıldılar. Ama özgür radyolar için asıl dönüm noktası muhalefet partisi 'Sosyalist Parti-Partie Socialiste'nin kendi radyosunu kurmasıydı. 28 Haziran 1978'te yayına başlayan Radyo Riposte (Riposte (fr.) : karşılık, karşı saldırı, mukabele) kuruluşundan birkaç gün önce François Mitterand'ın yayınladığı bir bildiriye mikrofonu taşıyınca, radyo polis tarafından basıldı (Deleu, 2006).

Mitterand ve Laurent Fabius 'devlet tekeline muhalefet' suçundan tutuklandılar. Bu tutuklama 'özgür radyo'ların savunucuları için önemli bir işaretti. Sosyalist Parti özgür radyonun yanındaydı. Radyo Riposte yayınlarını 'özgür değil meşruiyet' sloganıyla başlatmıştı. Yasanın eksikliği gitgide kendini gösteriyordu. Ama iktidardaki hükümet baskılarını sürdürdü. Özgür radyolar, özel sektörün de radyo yayıncılığı alanına girmesiyle nefes alabildiler ancak. Bu durum Sosyalist Parti 'nin 10 Mayıs 1981 seçimlerini kazanmasına dek sürdü.

3. Özgür Frekanslar

Korsan radyoların ortaya çıkışından itibaren üç kategoriye ayırabileceğimiz bir radyo yayıncılığından söz etmek olasıdır. Yasanın korsan radyoları meşrulaştırmasından önceki korsan yayıncılık ortamı bu kategoriler çerçevesinde tasvir edilebilir. Bunlardan ilki müzik yayını yapan radyolardır. Bu radyolar yalnızca müzik yayını yapmakla yetiniyorlardı ve programlarını yayıncının ya da yayıncıların müzik zevkine göre şekillendiriyorlardı.

İkincisi yerel-bölgesel yayın yapan radyolardır. Bu radyolar belli topluluklara kendi dialektlerinde ve konuşma özelliklerine uygun yayın yapma olanağı tanıyordu. Örneğin Radyo Adour Navarre yalnızca Bask dilinde yayın yapıyordu. Bu kategoriye giren radyoların üçüncü kategoridekilerle arasındaki sınırın kimi zaman silikleştiğini de söylemek gerekir. Nitekim bazı yerel-bölgesel yayın yapan radyoların bölgedeki bağımsızlık ideallerini ve mücadelesini savunduğunu da oluyordu. Üçüncü kategori 'super tract' olarak adlandırılan kategoridir ('Tract' sözcüğü hem İngilizce'de hem de Fransızca'da el ilanı, broşür anlamına gelmektedir. Bu kategorideki radyoların 'super tract' biçiminde adlandırılması el ilanlarının politik mücadelelerde kullanılmasına yapılan vurguya bağlanabilir). Bu kategorideki radyoları kabaca 'politik' olarak nitelendirmek olasıdır. Bunlar tam anlamıyla mücadele radyolarıydılar. Sosyalist mücadele bu radyolarda temsil ediliyordu. Örneğin Lorraine Coeur d' Acier, Lorraine'deki maden ocaklarını kapatan kapitalistleri suçlayan yayınlar yapıyor ve işçileri sendikaya üye olmaya çağırıyordu (Lorraine Creur, CGT sendikası tarafından kurulan bir radyoydu). Bu radyolar arasında

feminist içerikli olanlar (Radioteuses) (Sözcük radyo sözcüğünün feminen yazılış tarzının çoğulunu temsil etmektedir. Fransızca'da sözcükler eril ve dişil olarak iki grupta sınıflandırılırlar), bilinç aşılama yönelik olanlar, homoseksüel içerikli olanlar (Radyo File Rose) (File Rose (fr.) : pembe dizi) da vardı. İlginç bir başka tür radyoculuk da geçici sürelerle yapılan yayınlara dayanıyordu. Bu tür radyolar belli bir olayı protesto etmek amacıyla geçici olarak kuruluyorlar ve yayınlarını yalnızca o olaya yönelik olarak gerçekleştiriyorlardı. (Cazenave, 1984:69-76).

4. Yeni Düzen: Korsanların Yuvaya Dönüşü

1981 yılına gelindiğinde radyoculuk alanındaki yasal boşluk hala sürüyordu. Ama özgür bir iletişim aracı olarak yayın hayatına giren korsan radyolar çerçevesinde yeni bir tartışma alevlenmişti. Bu tartışmanın temelinde ticarileşme eğilimi yatıyordu. Özellikle entelektüel çevre 'özgür radyo' kavramının içinin boşaltılmasına şiddetle karşı çıkıyordu. Bu görüşü temsil eden ünlü Fransız filozof Felix Guattari, radyo yayıncılığının ticari çevrelerin ve toplumun ileri gelenlerinin eline düşmesinin özgür radyoları amacından sapacağını düşünüyordu. Ona göre, birşeyler söylemek isteyen herkesin sesini özgürce duyurması gerekiyordu. Guattari, özgür radyolardaki açık tartışma ve haberleşme ortamının Fransız kültürünü zenginleştireceğine inanıyordu. Diğer taraftan karşıt görüşü savunanlar da vardı. Bu görüşü savunanlarsa, özgür radyo tanımının profesyonellikten ve ticarilikten ayrı olarak yapılamayacağını düşünüyordu. Nitekim Radyo 7'nin eski sahibi Patrick Meyer, Mitterrand seçimi kazandıktan sonra bu görüşü hayata geçirdi ve reklam gelirlerine dayanan bir özel radyo kurdu. Ama henüz yasa ortaya çıkmamıştı ve bütün bu yayıncılık çerçevesi 'korsan' olarak nitelendirilmeye devam ediyordu.

Korsan radyoların kaderi 10 Mayıs 1981'de Sosyalist Parti'nin iktidara gelmesiyle değişti. Mitterrand'ın seçimi kazandığı gün, daha önceki hükümet tarafından kapatılan tüm radyolar tekrar yayına başladılar. Korsan radyoların yanında olduğunu önceden beri söyleyen Sosyalist Parti liderinin iktidara gelmesiyle, başta Paris olmak üzere tüm ülkede 'radyolar kazandı' anonsları eşliğinde yayınlar yapılmaya başladı. Bu yeni siyasi ortamla birlikte, yasal düzenlemeler için de ilk adımlar atılmış oldu. Mitterrand iletişim alanında yapılacak olan düzenlemeler için bir altyapı oluşturmak üzere 'Moinot Komisyonu' adı verilen bir çalışma grubu oluşturdu. Bu komisyonun 30 Eylül 1981 tarihinde yayımladığı 'Pour Une Reforme de l'Audiovisuel' (Görsel-işitsel bir reform için) başlıklı raporda, iletişim özgürlüğünün gerçekleştirilebilmesi ve TDF'in (Fransa'da vericilerin denetimi için kurulan kurum) görevlerini yerine getirebilmesi için, siyasi açıdan bağımsız ve mali açıdan özerk kamu hizmeti yayın kurumlarının kurulması ve bu yayın kurumlarının özel kişi ve kurumlarca da işletilebilmesi gerektiğinin altı çiziliyordu. (Debbasch, 1984: 115). Bunu sağlayabilmek içinse yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu vurgulanıyordu. Bu gelişmelerin ardından 10 Kasım 1981 yılında, devlet tekeline rağmen yayınlarını sürdüren korsan radyoların yasallaşmasını sağlayan bir yasa çıkarıldı (Bu durum bize Türkiye'de özel radyo-televizyonların kuruluş ve yayınlarını düzenleyen süreci hatırlatmaktadır. Türkiye'de de, tıpkı Fransa'da olduğu gibi fiili durum yasal süreçten önce yaşanmış ve 3984 sayılı yasa devlet tekeli fiilen sona erdikten sonra çıkmıştır. Aslında bu sürecin çoğu Avrupa ülkesinde aynı biçimde yaşandığını tespit etmek gerekir). 'Mauroy yasası' olarak bilinen bu yasa ilk kez devlet himayesinde radyoların özgürleşmesi yolunu açtı. 29 Temmuz 1982'de çıkarılan Fillioud yasası ise daha da ileri gidiyor ve radyo, televizyon ve kablo yayıncılığında devlet tekeli bütünüyle kaldırılıyordu. (Kouchner, 1994:15). 1981 yılında çıkan ve derneklere belli kurallar çerçevesinde FM bandından yayın yapma izni veren bu ilk yasa aslında devlet tekeli kaldırılmıyor, yalnızca yeniden düzenliyordu. Bu yayınların başlatılabilmesi için katı kurallar konulmuştu. Yayın izninin bu ilk yasada başbakan tarafından verilmesi ve gerekirse iptal edilebileceği öngörülmüştü. (Cazenave,

1984:33). Yayın izni aynı yasada yapılan yeni bir düzenleme ile 21 Ocak 1982'den itibaren Holleaux Komisyonu tarafından verilmeye başladı. Bu izin yalnızca verici güçleri 50 Watt'ı, yayın alanı ise 30 km'yi geçmeyen dernek radyolarına verilebiliyordu. Bu derneklerin bir radyonun sermayesinin %25'inden fazlasını kontrol etmesi de yasaklanmıştı. Yasanın temel mantığını oluşturan en önemli hüküm ise FM bandından yayın yapacak olan dernek radyolarının reklam almalarını yasaklamasıydı. 29 Temmuz 1982'de yürürlüğe giren yasa ise devlet tekeline tümüyle ortadan kaldırarak görsel işitsel iletişimin özgürleştiğini ilan etti. Aslında bu yasayla Fransa, 29 Nisan 1981'de Avrupa Konseyi'nin üye ülkeleri tarafından alınan uluslar arası bir kararla da uyum içinde davrandığını göstermiş oluyordu. Bu karar üye ülkeleri gelişen iletişim teknolojilerinin olanaklar ölçüsünde özgürlük alanını genişletmek ve ifade ve haberleşme özgürlüğünü güçlendirmek için etkin bir biçimde kullanılması konusunda bağlamaktaydı. Yasa aynı zamanda Fransa'nın 1981 Temmuz'unda imzaladığı 1966 tarihli düşünce ve ifade özgürlüğünü konu alan Birleşmiş Milletler metniyle de uyum içindeydi (Debbasch, 1984: 116). Yasanın temel amacı, yerel yayıncılığı güçlendirmek ve desteklemek biçiminde tanımlanabilir. Çok sesli ve çok kültürlü bir yayıncılık evreni kurabilmek, çoğulculuğu ön plana çıkarmak, ifade özgürlüğünü genişletmek, tekelleşmeyi önlemek gibi amaçları olan; korsan radyoların ortaya çıktığı ve devlet tekeline karşı bayrak açtığı sosyo-kültürel koşulların ruhuna uygun bir yasaydı bu. Ama etrafında yürütülen tartışmalar uzun yıllar yayıncılık alanındaki insanları meşgul edecek olan reklam konusunda, bu yasa da aynı hükmü içeriyordu ve yerel-bölgesel nitelikteki özel radyoların reklam almasını yasaklıyordu. 1981'de yürürlüğe giren yasa yalnızca yerel-bölgesel nitelikli dernek radyolarının yayınına izin veriyordu ve bu radyoların reklam almasını yasaklıyordu. Yasa elbetteki devlet tekeline bu koşullar altında tam olarak kaldırmış kabul edilemezdi. Burada yapılan, yayıncılık alanındaki devlet baskısını kontrol altına almaktı. Nitekim, korsan radyolar özgür bölgesel dernek radyoları olarak yasallaşmışlardı ama ekonomik açıdan devletin himayesi altında kalıyorlardı.

Devlet yerel radyolara 100.000 Frank'lık bir yardım yapmayı öngörmüştü. Bu amaçla çeşitli fonlar oluşturuldu ve yayın izni alan radyolar bu fonlar sayesinde altyapı yatırımlarını tamamladılar. (Topuz, 1990:33). Çıkarılan bu yeni iletişim yasının temel karakteristiği olan reklam yasağı, yerel radyoların bağımsız özgür dernek radyoları olarak yayın yapmalarını sağlamaya yönelik bir uygulamaydı. Devlet yerel radyoların tecimsel anlayışın etkisinde kalmasını ve yayıncılığın ticarileşmesini istemiyordu. Zaten bu radyoların önemli bir kısmı çalışanlarına para ödemiş ve gönüllük esasına dayanan bir üretim tarzı geliştirmişlerdi. Bununla birlikte profesyonelleşmenin de kurumsallaşmaya başladığı yayıncılık alanında finansal sorunlar git gide daha görünür olmaya başladı. Özel radyolar, için konan reklam yasağı hoşnutsuzluklara neden oluyordu ve 1982 yasının hazırlanması sürecinde bu konu etrafında önemli tartışmalar yaşanmıştı. Buna rağmen Cumhurbaşkanı ve Başbakan bu konuda kararlı bir tavır sergilemeye devam ettiler ve yasa reklam yasağını sürdüren hükümlerle yürürlüğe girdi. Diğer taraftan, korsan radyoların özgürleşmesiyle birlikte radyo kurmak ve yayın yapmak isteyen çok sayıda dernek komisyona başvuruda bulundu. Bu özgürlük ortamı bir anda radyolar arasında yoğun bir rekabetin doğmasına ve yayıncılık alanında anarşinin hüküm sürmesine neden olmuştu. Büyük yayıncılar bu rekabette öne geçme çabası içine girdiler. Serbest piyasa ruhuna uygun olarak güçlü olanın avantajlı konumda olması gerektiğini düşünüyorlardı ve varlıklarını sağlam bir biçimde kurumsallaştırmak için komisyondan özel radyoculuk dünyasındaki yerlerini garanti altına alacak izinleri koparmaya çalışıyorlardı. Bu bant kavgası, bir başka deyişle iletişim alanında yer edinme mücadelesi rakip kanallar arasında şiddetli çatışmalara neden oluyordu. (Kouchner, 1994:16).

Bu yoğun rekabet ortamı özgür radyo konseptinin geleceğini tehdit eden ve özel

yayıncılık dünyasına ait çeşitliliği ve farklılaşmaları basit bir piyasa savaşımı düzeyine indirgeyen 'ticarileşme' eğiliminin de habercisiydi aynı zamanda. Sonuç olarak komisyon binlerce başvuru nedeniyle frekans tahsisi sorunuyla boğuşmak zorunda kaldı. 1984 yılına kadar 1100 radyoya frekans tahsis edildi. Kimi radyolar aynı frekanstan dönüşümlü olarak yayın yapmak zorunda kaldılar. Nitekim, yayıncılık alanındaki bu yoğun trafiği denetlenerek ve organize etmek amacıyla yeni bir kurum tesis edildi. 29 Temmuz 1982'de çıkarılan bu yasayla, iletişim sektörü ve devlet arasındaki ilişkiyi sağlayacak ve yasada öngörülen düzenlemeleri yürütecek olan 'Yüksek Otorite' (La Haute Otorite) kuruldu (RTÜK' ün bu ve benzeri kurumlardan esinlenilerek oluşturulduğunu söylemek gerekir. Deregülasyon sürecinde Avrupa'da, yeni yasalarla yapılan düzenlemeleri yürütmek, frekans tahsisi yapmak, koordinasyonu sağlamak için bu tip kurumlar oluşturulmuştu). Daha önce komisyonca (Moinot Komisyonu) yürütülen görevler Yüksek Otorite'ye devredildi ve kurum önemli yetkilerle donatıldı (Cazenave, 1984:36).

5. 23 Mayıs 1984: Şimdi Reklamlar

1981'de yürürlüğe giren yasanın, yerel radyoların reklam almasını yasaklaması, bu konuyla ilgili önemli sorunların yaşanmasına neden olmuştu. Birçok radyo gelirlerini arttırmak için gizli reklam alma yoluna gidiyordu. Bazı programlarda, program içine yerleştirilen reklamlar, yasanın delinmesine neden oluyordu. Kimi radyolar üye kartları satışa sunuyorlardı. Bu kartların satışı, özellikle 'ticari kimlikler' için 50 Frank'tan başlıyordu. Üyelik kartına sahip olanların isimleri mikrofonlar aracılığıyla zikrediliyordu ve bir tür gizli reklam alma faaliyeti yürütülüyordu. Yasal olarak, üyelik kartı satışı reklam kaynağı olarak kabul edilmiyordu çünkü. Bir takım radyolar da destek konserleri ya da büyük mağazalarda animasyonlar düzenliyorlardı. Bir de bazı ticari kuruluşların isimlerini radyolarına koyanlar vardı. Bu kuruluşlar radyolara bir tür isim babalığı yapıyordu (<http://perso.wanadoo.fr/aymeric.sabine/rfp/Partie2.html>). Reklam konusunda ilgili olarak yaşanan bu karmaşa hükümeti yeni bir düzenleme yapmaya yöneltti. Hükümet, özellikle de İletişim Bakanı Filloud, başından beri reklamların asla serbest bırakılmayacağını söylemiş olsa da, Mitterrand 1984 yılında reklamların serbest bırakılacağını deklare etti. Bunun üzerine yeni bir yasa tasarısı ile özel-yerel radyoların reklam alabilecekleri kabul edildi. Bu yeni yasa ile birlikte; reklam alma şartına bağlı olarak, yerel-bölgesel radyolar statü açısından çeşitli kategorilere ayrılıyorlardı. Yeni yasadaki en önemli değişiklik, yerel radyolar için oluşturulan finansal fonlardan yalnızca dernekler statülerini korumayı seçen ve reklam almayan radyoların yararlanabileceğini hükme bağlamasıydı. (Debbasch, 1984:121).

Bu yeni yasa ile birlikte, özgür radyoların statüleri arasında farklılaşmalar yaşandı. Ama yeni yasal çerçeve bağımsız radyo girişimi büyük ölçüde zayıflattı. Reklam yasağının ortadan kalkmasıyla, özellikle NRJ ve RFM gibi müzik radyolarının dinleyici çekme konusundaki başarılarını göz önünde bulunduran büyük iletişim grupları bu alana yatırım yapma yoluna gittiler. Ticari kaygıların ön plana çıkması özel radyoculuk alanında profesyonelleşme eğilimini güçlendirdi ve bu ticari nitelikteki 'özgür' radyolar ortaya çıktıkları günlerdeki geniş hareket alanına sahip, spontane ve amatör yayıncılık tarzını terk etmek zorunda kaldılar. (Sabbagh, 1995:91). Bir başka deyişle kamu toplumu için özgür bir tartışma ve haberleşme ortamı yaratma potansiyelinden başka bu radyoların ticari potansiyelinin de keşfedilmeye başlamasıyla özgür radyo düşüncesi dejenere olmaya başladı ve ticarileşme olgusuyla birlikte ortaya çıkan tekelleşme tehlikesine karşı yasaya eklenen tamamlayıcı metinlere (23 Ekim 1984, yasa no 84-937) (Debbasch, 1984:116). rağmen radyolar bağımsızlıklarını yitirmeye başladılar ve başlangıçta farklı toplumsal kesimlerin ve siyasal grupların elinde olan özgür radyoların büyük bölümü ticari kuruluşların işlettiği tecimsel radyolara dönüştü. (Soydan, 1998:65). Nitekim yerel

radyoların çoğu 'ticari ortaklık' statüsüne geçmeyi tercih etti. Bu durum ticarileşmenin önündeki engelleri kaldırmış oluyordu. Dernek statüsünde kalarak bağımsızlığını korumayı tercih eden radyolar ticari rekabet karşısında gerilediler. Birçok radyo kapanmak zorunda kaldı ve özgür-yerel radyo konsepti zayıfladı. Yeni yasaya göre yapılan müracaatlardan sonra, devlet yardımına hak kazanan radyolara genel olarak 'derneksel radyolar' adı verildi. Bugün bağımsızlığını koruyarak yayın yapmayı sürdürebilen derneksel radyoların sayısı 300'dür. FM bandından yayın yapan radyo sayısı ise toplam 1800'dür.

6. Yeni Statü: Derneksel Radyolar

Korsan radyoların ortaya çıkışından sonra ve bu kendine özgü yeni iletişim ortamının çizgilerinin yasalarla belirginleşmesinin ardından bugün, 'özgür radyo' konseptini koruyan belli sayıda radyo yayın hayatını sürdürmektedir. Özgür, bağımsız ve çok sesli bir iletişim ortamı yaratma heyecanının zamanla ticarileşme kaygısı karşısında gerilediği ve sermayenin iletişim alanında belirgin bir ağırlığa sahip olduğu günümüzde, korsan radyoculuk misyonunu 'les radio associatives' olarak tanımlanan derneksel radyolar (ya da yerel – topluluk radyoları) sürdürmektedir. Yasal düzenlemelerin ardından Fransa'da derneksel statüde kalan radyoları şu şekilde sınıflandırılabilir:

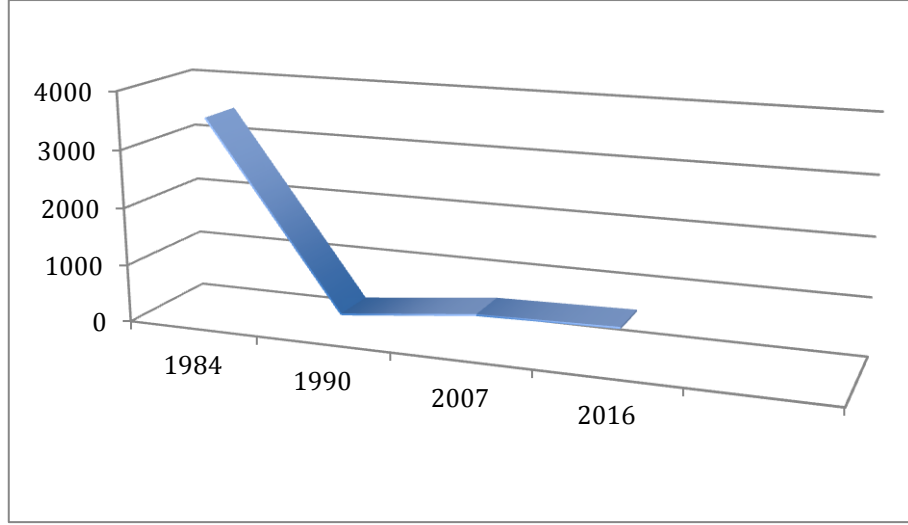
1. Sosyal İletişim Radyoları
2. Topluluk Radyoları
3. Üniversite ve Okul Radyoları
4. Kırsal Radyolar

Derneksel radyolar gelirlerinin %50-70'ini yerel radyoları destekleme fonundan almaktadırlar. Bu fonlarsa devletin kontrolündedir. Diğer gelirlerin yerel yönetimler ve belediyeler tarafından karşılandığı bir mali sistem işlemektedir. Belediyelerin yaptığı yardımlar, radyoların genel bütçelerinin % 10'unu geçmemektedir. Bu durum özgür-yerel radyoların yerel yönetimlerin etki altında kalmalarını büyük ölçüde engellemektedir. Bu mali çerçeveye aynı zamanda derneksel radyoların, iş çevreleri ve reklam verenlerden bağımsız yayın yapabilmelerinin garantisi olarak da değerlendirilebilir. (Topuz, 1993:32-34).

Derneksel radyolarda çalışan personelin çoğu radyoculuğu amatör olarak yapmakta ve ücret almamaktadır. Derneksel radyoların en önemli özellikleri yerel statülerinden kaynaklanan belli bir topluluğa seslenmeleri ve o topluluğun sesi olmalarıdır. Bu durum, katılımcı ve etkileşime açık bir yayıncılık anlayışını beraberinde getirmektedir. Dinleyiciler istek, talep ve arzularını rahatlıkla mikrofonu taşıyabilmekte ve radyo aracılığıyla verimli bir tartışma ortamı yaratabilmektedirler (Association des Radio diffuseurs communautaires du Québec, 1991). Derneksel radyolardaki programların genellikle üçte ikisini müzik yayınları oluşturmaktadır. Yayın saatlerinin geri kalan kısmı ise kültür programları, haber ve röportajlar ve tartışma programlarından oluşmaktadır. Haber bültenlerinin ve programlarının yerel niteliği ağır basmaktadır. Bunun yanı sıra derneksel radyolar arasında haber ve program alışverişi de yapılmaktadır.

Korsan radyoların 'özgür radyo' statüsüne kavuştuğu 1981 yılında yaklaşık 3500 özel radyo, alternatif bir kamu yayıncılığı yapma misyonuyla donatılarak derneksel radyo statüsüne kavuşmuştu. Reklam almadan yayınlarını sürdürerek hayatta kalmaya çalışan yüzlerce özgür radyo zamanla ekonomik zorluklarla karşılaştıkça yeni yasal düzenlemeler yürürlüğe girdi. Sırasıyla 1984, 1986 ve 2000 senelerinde yürürlüğe giren görsel işitsel yayıncılık alanını düzenleyen bu düzenlemeler sonunda derneksel radyolar cephesinde hem niteliksel hem de niceliksel bazı değişiklikler yaşanmıştır. Aşağıdaki grafik bu niceliksel

dönüşümü özetlemektedir: 1984'te 3500 olan rakam, 1980'lerin sonuna geldiğinde 300 civarına düşmüş, 2000'lerde 500'lerde seyrederek günümüzde 600'e ulaşmıştır (Ricaud, 2008: 45).

Günümüzdeki yasal mevzuat Fransa'da yayın yapan radyolara tahsis edilen frekansları 4 eşit gruba ayırarak dağıtmaktadır: %25; Kamu Radyosu, % 25; Ulusal Ticari Radyolar, % 25; Yerel Ticari Radyolar ve % 25; Derneksele Radyolar. Buna göre kamu hizmeti anlayışı ile yapılacak yayınlarla ticari yayınlar iki eşit kategori oluşturmaktadır. Bununla birlikte derneksele radyolar kendilerine ayrılan frekans tahsis oranına ulaşacak sayıda değildirler. Günümüzde yayını sürdüren derneksele radyoların tüm radyo yayınlarına oranı %20'yi ancak bir miktar geçebilmektedir.

7. Sonuç

Özgür radyo düşüncesinin temelinde, tek tip ve merkezleşmiş yayıncılık modellerinin eksik bıraktığı alanları doldurarak farklılaşan ihtiyaçlara yanıt verebilecek, farklı toplumsal talepleri karşılayabilecek ve kültürel çeşitliliğin yansımaya olanak sağlayacak bir bağımsız ve yerel radyo yayıncılığı arayışı yatıyordu. Nitekim 1960'lı yılların başından itibaren radyo mecrasında ve radyo dinleyiciliği alanında köklü değişiklikler yaşanmıştı. Teknolojik gelişmeler radyoculuk alanının kişiselleştirmeye ve etkileşime açık demokratik bir mecra olarak dönüştürebilmesi potansiyelini ortaya çıkarmıştı. Bununla birlikte dinleyicilerin zevkleri de hızla değişiyordu. Dinleme saatleri artıyor ve farklılaşıyordu. Bunun doğal bir sonucu olarak 'sadık radyo dinleyicisi' dönemi de geride kalmıştı. Radyoculuk alanında ticarileşmenin önünün açılmasıyla birlikte farklılaşan dinleyici kitlesini ele geçirme rekabeti hızlandı. Radyolar bu dinamik ve aynı zamanda güç beğenir dinleyici kitlesine hitap edebilecek tarzda yeni bir format geliştirdiler ve tematikleşme yoluna gittiler. Dinleyici kitlesi bu kez bir bütün olarak değil, ama farklı beğeniler düzeyinde kategorize edilmek suretiyle yeniden 'hedef kitle' konumuna indirgenmişti. Yayıncılık alanının 'özgürleşmesi' ile hedeflenen merkezden uzaklaşma, ticarileşmenin dayattığı yeni koşullarda, dinleyicilerin 'tüketici' kimliğiyle sınıflandırılmasıyla birlikte çelişkili biçimde yeni bir merkezleşme yaratmaktaydı. Farklı nitelikteki kanalları bünyesinde barındıran güçlü medya grupları, yerel ölçekteki alternatif kanalların rekabet gücünü kısıtlayacak biçimde yayıncılık alanında etkilerini arttırarak çoklu tekel yapısıyla merkeze oturmaya başladılar. Dışarıdan bakıldığında, dinleyici kitlesinin farklılaşmış zevklerine ve ihtiyaçlarına hitap eder nitelikte görünen bu 'çok mikrofona' yapıyı devlet tekelinin çözülmesiyle başlayan sürecin yeni sahiplik yapısına ve

format yoğunlaşmasına dönüşmesi sürecini izleyerek incelediğimizde, radyo yayıncılığı alanında bugün gelinen noktanın özgür radyo idealine kaynaklık eden arayışlara tam olarak yanıt veremediğini söyleyebiliriz. Bu süreçte ilk adım var olan tekelin çözülmesidir. Bunu doğal olarak yayılma, kanal sayısındaki artış izlemektedir. Buna bağlı üçüncü adımsa radyo dinleyicisindeki parçalanmadır. Parçalanmış dinleyiciler çeşitli segmentlerde toplanmakta ve format yoğunlaşmasının etkisi altına girmektedirler. Format yoğunlaşması ise düzenli bir akışla dinleyiciyi bir 'network'de buluşturmaktadır. Bu ağ sahiplik yoğunlaşması, bir başka deyişle yeni çoklu tekeldir (oligopoly) (Hendy, 2000:25). Bunun da ötesinde yeni dünya düzeni ideolojisinin, bir başka deyişle finans ve kapital dünyasının başını çektiği ekonomik aklın yaygınlaşmasında önemli rol oynayan küresel medyanın ulusal ölçekteki medya organlarını hem sermaye he de içerik olarak içine almaya başlamasıyla ulusal ve bölgesel çeşitlilik erozyona uğrarken, reklamcılık ve izlenme oranı ölçütleri, demokrasi, katılım, kamusal alan gibi konulara tercih edilmektedir (Duran, 2001:103). Bu koşullarda, özellikle Fransa, İngiltere ve İskandinav ülkelerinde devletin küresel medyanın olumsuz etkilerine karşı güçlü önlemler almaya çalıştığını ve kamu yayıncılığını korumak ve güçlendirmek için özel medyaya yönelik sınırlayıcı yasalar çıkarmaya gayret ettiklerini söylemek gerekir. Ama kamu yayıncılığını destekleme girişimlerinin de küresel sisteme karşı yeteri kadar etkili olmadığını gözlemlenmektedir. (Duran, 2005: 106). Nitekim bu girişimler global medyanın sömürgeleştirdiği iletişim alanı içinde marjinal oluşumlar olarak değerlendirilebilir ve seslerini kamuoyuna yeterince duyuramadıkları söylenebilir.

Fransa'da korsan radyolar belli siyasal, kültürel ve toplumsal ihtiyaçların sonucunda ortaya çıkmıştı ve önemli bir talebi karşılıyordu. Seslerini duyurmak isteyen ve bağımsız bir haberleşme ortamının hasretini çekenler bu radyoları birer özgürlük sembolü olarak gördü. Ama küreselleşen dünyada sermayenin sınır ötesi sermaye güçlerinin etkisinin artmasıyla, iletişim ve kültür alanı ekonomik aklın, pazar yasalarının güdümüne girdi. Özgür radyolar bağımsızlıklarını koruyamadılar. Çok sesli ve tartışan, konuşan bir haberleşme platformu olarak iletişim alanına yeni bir soluk getiren özgür radyolar sermayenin hegemonyası altında bağımsızlıklarını yitirerek kamusal işlevlerinden birer birer soyutlandılar. Bugün Fransa'da ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde az sayıdaki derneksele radyolar ya da topluluk radyoları zorlu rekabet koşullarında yayınlarını sürdürmeye ve bir kamusal alan olarak toplumun bilgilenme, tartışma ve haberleşme ihtiyacına yanıt vermeye çalışıyorlar. Bununla birlikte, bu tip radyolar için günümüz iletişim teknolojilerindeki hızlı değişimin ve çevrim içi haberleşme evrenimizin olanakları bir çıkış yolu olarak görülebilir. Nitekim geçmişin konvansiyonel alternatif yayıncılık deneyimlerinin git gide artan bir biçimde internet üzerinde örgütlenerek kamusal alanı küresel ölçekte büyütme hedefine yöneldikleri görülmektedir. Manuel Castels'in (2011) sözünü ettiği 'isyan ve umut ağları' özgür radyo paradigmasının yeni anne karnı olabilir.

Kaynakça

Association des radiodiffuseurs communautaires du Québec (1991), *Radio Communautaire: Introduction à la Gestion*, Quebec.

Barnard, S. (2000), *Studying Radio*, Arnold, London.

Beard, A. (1983), "The Emergence of Public Broadcasting in Australia", *Australian Journal of Communication*, 4, pp.21-28.

Bosch, T. E. (2006), "Radio as an Instrument of Protest: The History of Bush

Radio”, *Journal of Radio & Audio Media*”, 13(2), pp.249-265.

Cankaya, Ö. (1997),*Dünden Bugüne Radyo Televizyon*, Beta, İstanbul.

Castells, M. (2011),*The Rise of the Network Society*, Wiley-Blackwell, Oxford.

Cazenave, F. (1984),*Les Radios Libres : Des Radios Pirates aux Radios Locales Privées*, Presses Universitaires de France, Paris.

Croteau, D. & Hoynes, W. (2000), *Media / Society: Industries, Images, and Audiences*, Pine Forge, Thosands Oaks, CA.

Debbasch, C. (1984),*Droit de l'audiovisuel*, Presses Universitaires de France, Paris.

Deleu, C. (2006), *Les anonymes à la radio: Usages, fonctions et portée de leur parole*, De Boeck Superior, Paris.

Duran, R. (2001),*Burası Dünya Polis Radyosu*, YKY, İstanbul.

Fraser, C., ve Estrada, S. R. (2001),*Community Radio Handbook*, UNESCO, Paris.

Hendy, D. (2000),*Radio in the Global Age*, Polity Press, Cambridge.

Hodkinson, P. (2007), “Youth cultures: A critical outline of key debates”, *Youth Cultures: Scenes, Subcultures and Tribes*, Hodkinson P. &Deicke, W. (editörler) içinde, Routledge, New York, pp. 1-21.

Kouchner, J. (1994),*Radio Locale : Mode d'emploi*, Editions du Centre de Fonnalion ete de Perfectionnement des Journalistes, Paris.

Marcuse, H. (1967), “Ziele, Formen und Aussichten der Studentenbewegung”, *Das Argument*. 1, pp. 389-408.

Mutlu, E. (1999),*Televizyon ve Toplum*, TRT Yayınları, Ankara.

Pekman, C. (1997), *Televizyonda Özelleşme*, Beta, İstanbul.

Prot, R. (1998), *Dictionnaire de la Radio*, Press Universitaires de Grenoble, Grenoble.

Ramonet, I. (1997),*Nouveaux Pouvoirs, Nouveaux Maitres du Monde*, Éditions Galilee, Quaebec.

Ricaud, P. (2008), “Les radios Communautaires de la FM a Internet”, *Médiamorphoses*, 4, pp. 45-48.

Roncagliolo, R. (1995),*Public Service Broadcasting. Cultural and Educational Dimensions*, UNESCO, Paris.

Sabbagh, A. (1995),*La Radio Rendez-vous sur les Ondes*, Gallimard, Paris.

Sarabia, A. L. (2001), “Radio Womanwatch”, (Editörler, Bruce Girard), *A Passion for Radio*, www.comunica.org/passion, pp.156-160. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2016.

Soydan, E. (1998),*Dünyada ve Türkiye'de Alternatif Radyo Yayıncılığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuz, H. (Koor.) (1990),*Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni*, TÜSES & İLAD, İstanbul.

Topuz, H. (1993),*Özel Yerel Radyo Yayıncılığı ve Almanya Deneyimi*, TÜSES, İstanbul.

Türkoğlu, N. (2003),*Kitle İletişimi ve Kültür*, Naos, İstanbul.